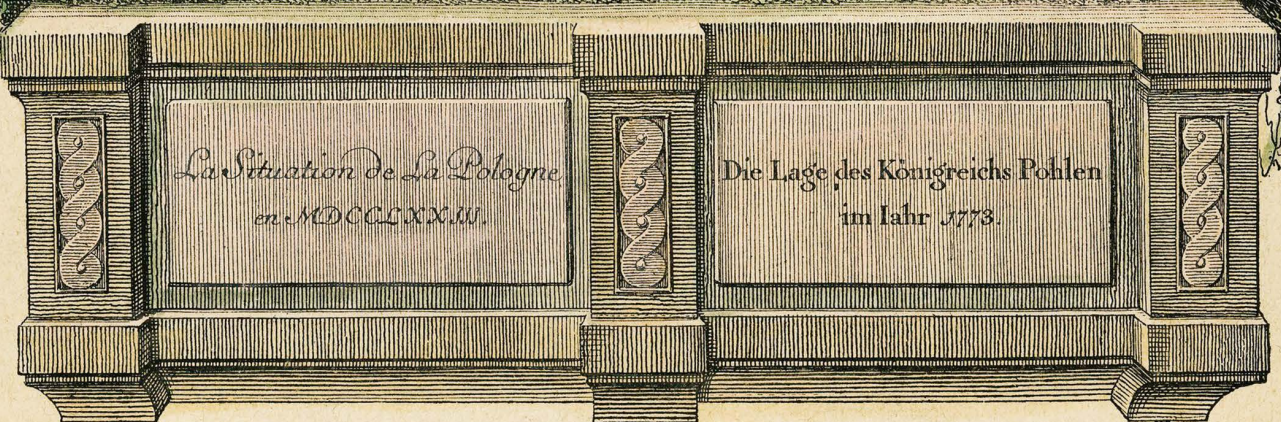

Blizny po rozbiorach

O przyczynach i skutkach upadku Rzeczypospolitej

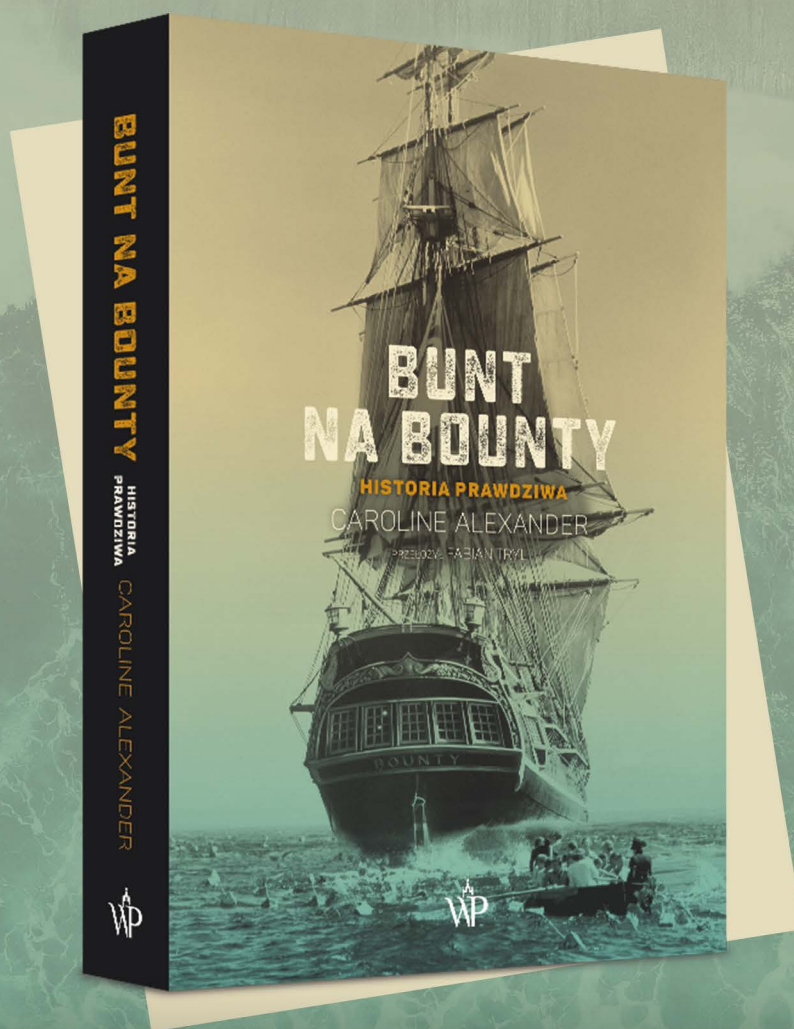

J. E. Nilson, fec. et excud. A. V.

BLIZNY PO ROZBIORACH

POZNAJ HISTORIĘ,
KTÓRA WZBURZYŁA
SPOKOJNE WODY PACYFIKU

WP
WYDAWNICTWO
POZNAŃSKIE

ZAMÓW KSIĄŻKĘ NA wydajenamsie.pl

*Wydaje
nam się*

Postaw sukna

W

„Potopie” Henryka Sienkiewicza książę Bogusław Radziwiłł tłumaczy Kmicicowi: „Rzeczpospolita to postaw czerwonego sukna, za które ciągną Szwedzi, Chmielnicki, Hiperborejczycy, Tatarzy, elektor i kto żywnaokoło. A my z księciem wojewodą powiedzieliśmy sobie, że z tego sukna musi się i nam tyle zostać w rękę, aby na płaszcz wystarczyło; dlatego nie tylko nie przeszkadzamy ciągnąć, ale i sami ciągniemy”.

Autor pisał swą Trylogię (osadzoną w realiach wielu wojen toczonych w XVII w. przez Rzeczpospolitą Obojga Narodów) na ziemiach nieistniejącego już państwa polsko-litewskiego, podzielonego w XVIII w. między trzy sąsiedzkie imperia. Metafora beli rozszarpywanego sukna przemawia do wyobraźni, jest jednak w jakimś sensie nietrafiona. Materię można zszyć i zacerować, że śladu nie będzie. Z dziejami państw i narodów tak prosto nie ma.

Dlatego najnowszy „Pomocnik Historyczny” poświęcamy nie tylko analizie przyczyn upadku Rzeczpospolitej Obojga Narodów (a tu powieściopisarz Sienkiewicz podsuwał tylko jeden z tropów, dziś historycy widzą sprawę w większej złożoności). Pokazujemy też skutki, a chodzi nie tylko o fizyczne przerwanie ciągłości istnienia państwa, niemożność suwerennego decydowania o swych losach, wysiłek materialny i ludzki w dobijaniu się niepodległości, a potem odtwarzaniu państwowości. Niezwykle istotne są porozbiorowe blizny w mentalności Polaków.

Okazją jest 250. rocznica pierwszego z trzech rozbiorów państwa polsko-litewskiego, zapowiedź ostatecznej tragedii. Na początku 1772 r. zawarto w Petersburgu potajemny układ rosyjsko-pruski, 5 sierpnia rosyjsko-prusko-austriacką konwencję rozbiorową, a 18 września trzy dwory notyfikowały Rzeczpospolitej fakt rozbioru, żądając zwołania sejmku dla przeprowadzenia cesji ziem. Wtedy na scenę wielkiej historii wszedł m.in. były konfederata barski, poseł ziemi nowogródzkiej Tadeusz Rejtan. A jego życiorys i mitologizacja jego postaci w XIX w. obrazowo spajają oba interesujące nas wątki: jak Rzeczpospolita upadała i jakie blizny jej rozbiory po sobie zostawiły.

Zapraszamy do lektury,

Jerzy Baczyński
Redaktor naczelny
POLITYKI

Leszek Będkowski
Redaktor POMOCNIKÓW
HISTORYCZNYCH

Spis

Prolog. Reytan polski	10	Detale	
Zamieszanie w monarchii mieszanej	15	Podręczne kalendarium	5
Przymierze czarnych orłów	22	Słowniczek ustrojowy	17
Za króla Sasa...	27	Wetyn na polskim tronie	28
Raporty z dworu	34	Sejm niemy i Rosja	30
Naprawić państwo!	36	Fałszywki starego Fryca	33
Tajne służby Poniatowskiego	41	Bankierzy Rzeczypospolitej	59
Jak Brzostowski chłopów wyzwolił	42	Nie tylko Polacy	113
Bunt barzan	44		
Rzeczpospolita zakordonowana	47		
Sekretne mapy	52		
Trauma rozbioru	54		
Grabarze RP	63		
Słabosilni	66		
Rycerscy kadeci	70		
Czteroletni Sejm Wielki	72		
Finis Poloniae	77		
Upadek Wenecji	83		
Pruska Warszawa	84		
W poszukiwaniu szczęścia w nieszczęściu	87		
Czyja Pogoń	92		
Spichlerz Rzeszy	94		
Kraina wymyślona	96		
Winien i ma	98		
Postęp w kratkach	102		
Popiersia i krzyże	104		
Od współczucia do trwogi	106		
Epilog. Ciężar zdobyczy	108		

Na okładce: Alegoria rozbioru Rzeczypospolitej; miedzioryt kolorowany Johanna Nilsona z 1773 r.

Autorzy

Felix Ackermann – dr, historyk, kulturoznawca, pracuje w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie, prof. historii stosowanej Uniwersytetu w Hagen.

Dariusz Adamczyk – dr hab., historyk, pracuje w Niemieckim Instytucie Historycznym w Warszawie, profesor na Uniwersytecie Leibniza w Hanowerze.

Jerzy Besala – historyk i publicysta, popularyzator wiedzy.

Konrad Bobiatyński – dr hab., historyk, pracuje na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego.

Tadeusz Cegielski – prof. em. dr hab., Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce Uniwersytetu Warszawskiego, specjalista w dziedzinie historii nowożytnej, historii idei oraz wolnomularstwa.

Stefan Chwin – prof. dr hab., historyk literatury, powieściopisarz, eseista, pracuje w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego.

Adam Danilczyk – dr, historyk, pracuje w Instytucie Historii PAN.

Marek Henzler – dziennikarz POLITYKI.

Adam Kożuchowski – dr hab., historyk, pracuje w Zakładzie Historii Idei i Dziejów Inteligencji w XIX–XX w. w Instytucie Historii PAN.

Andrzej Krajewski – dr, historyk, popularyzator wiedzy.

Grzegorz Krzywiak – dr hab., prof. Instytutu Historii PAN, historyk.

Elżbieta Kwiecińska – dr, socjolożka, historyczka, pracuje na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego.

Radosław Lolo – dr hab., prof. AFiB, historyk epoki wczesnowożytnej, dyrektor Instytutu Historii Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie.

Michael G. Müller – prof. em. dr, Wydział Historii Uniwersytetu Marcina Lutra w Halle-Wittenberdze, badacz historii wschodnioeuropejskiej.

Mirosław Nagielski – prof. dr hab., historyk, pracuje na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego.

Markus Nesselrodt – dr, historyk, kulturoznawca, pracuje na Uniwersytecie Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą.

Tomasz Panecki – dr, historyk kartografii, pracuje na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Zakładu Atlasu Historycznego w Instytucie Historii PAN.

Agnieszka Pufelska – dr hab., historyczka, pracuje w Instytucie Północno-Wschodnim Uniwersytetu w Hamburgu.

Miloš Řežník – prof. dr hab., czeski historyk, dyrektor Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie.

Jan Siwoń – licencjat, student studiów magisterskich na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego.

Dariusz Staliūnas – dr, historyk, pracuje w Instytucie Historii Litwy w Wilnie.

Tomasz Targański – historyk, popularyzator wiedzy, współpracownik POLITYKI.

Tadeusz Zawadzki – historyk i redaktor książek o historii wojskowości, pracownik POLITYKI.

**Partnerem wydania jest
Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie.**

www.dhi.waw.pl

Obrońca zaścianka przez konfederatów barskich; obraz Józefa Brandta z 1875 r.

Podręczne kalendarium

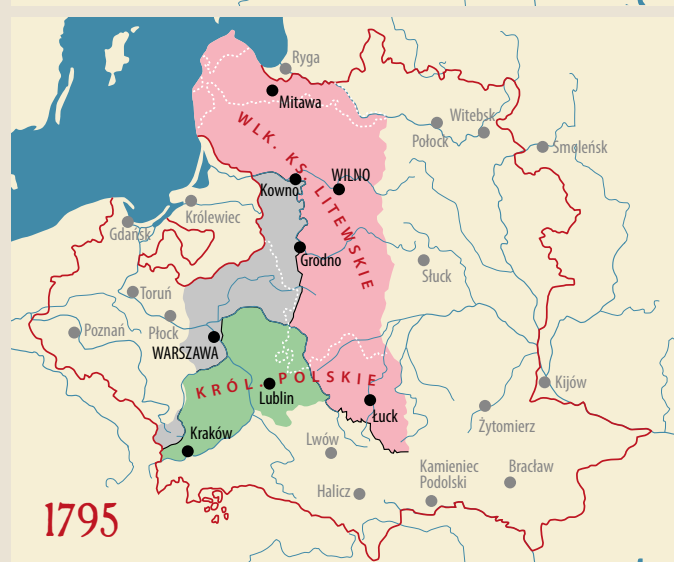
WYDARZENIA WAŻNE DLA DZIEJÓW RZECZPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW, JEJ SĄSIADÓW I EUROPY W XVIII W.

- 1696** **17 VI** Śmierć Jana III Sobieskiego; początek najdłuższego bezkrólewia w Polsce. • **29 VIII–28 IX** Sejm konwokacyjny – mimo prób jego zerwania – ustala termin i miejsce wyboru nowego władcy.
- 1697** **5 IV** Karol XII królem Szwecji. • **27 VI** Księżę Franciszek Ludwik Burbon-Conti, dzięki skorumpowaniu szlachty, wybrany na króla Polski. • **15 IX** W Krakowie koronacja Augusta II Mocnego.
- 1698** **8–9 IX** Bitwa z Tatarami pod Podhajcami, zwycięstwo wojsk polskich.
- 1699** **21 II** Ostatni wielki najazd tatarski na terytorium RP, bitwa pod Martynowem. • **21 XI** Traktat preobrażeński, antyszwedzki sojusz Rosji, Saksonii i Danii, uzupełniony w następnym roku porozumieniami Saksonii i Danii z Brandenburgią.
- 1700** **22 II** Sasi uderzają na Rygę; wybuch wielkiej wojny północnej. • **14 VII** Turecko-rosyjski układ pokojowy w Konstantynopolu (kończący III wojnę między tymi państwami, toczoną od 1686) • **20 XI** Wojska szwedzkie pokonują armię rosyjską pod Narwą.
- 1701** **18 I** Królowiec: koronacja Fryderyka I Hohenzollerna na króla w Prusach. • **9 III** Traktat sojuszniczy sasko-rosyjski. • **30 V–18 VI** Sejm warszawski; po raz pierwszy zostają wykorzystane tzw. limity sejmowe, tj. odroczenia obrad. • **9 VII** Wojna o sukcesję hiszpańską (do 1714): zwycięstwo wojsk austriackich nad Francuzami pod Carpi. • **VII** Wycofanie wojsk saskich z RP (domagał się tego Karol XII). • **7 IX** Anglia i Holandia zawierają z cesarzem Leopoldem I antyfrancuskie przymierze w Hadze.
- 1702** **23 V** Wojska szwedzkie zajmują Warszawę. • **19 VII** Armia Karola XII zwycięża wojska Augusta II pod Kliszowem.
- 1703** **26 V** Portugalia dołącza do sojuszu antyfrancuskiego.
- 1704** **16 II** Kontrolowana przez Szwedów antysaska konfederacja warszawska ogłasza w Polsce bezkrólewie. • **20 V** Stronnicy Sasa zawiązują konfederację sandomierską. • **12 VII** Na zjeździe elekcyjnym szlachta wybiera Stanisława Leszczyńskiego. • **13 VIII** Wojna o sukcesję hiszpańską: lord Marlborough pokonuje Francuzów pod Blenheim, punkt zwrotny w wojnie. • **30 VIII** W Narwie RP podpisuje przymierze z Rosją i oficjalnie przystępuje do wojny ze Szwecją.
- 1705** **31 VII** Wielka wojna północna: zwycięstwo Szwedów pod Warszawą. • **20 IX** Franciszek II Rakoczy księciem Węgier.
- **4 X** Stanisław Leszczyński i jego żona koronowani na króla i królową; pierwsza nowożytna koronacja poza Krakowem.
- 1706** **22 VII** Akt unii szkocko-angielskiej, powstaje Królestwo Wielkiej Brytanii (formalnie od 1 V 1707).
- **24 IX** August II Mocny zrzeka się korony polskiej.
  - **24 IX** Sasko-szwedzki pokój w Altranstädt.
  - **29 X** Bitwa pod Kaliszem.
- 1707** **13 VI** Sejm węgierski w Onod detronizuje Habsburgów. • **8 VII** Prymas Stanisław Szembek ogłasza bezkrólewie. • **IX** Armia szwedzka ponownie w RP.
- 1708** **21 XI** Bitwa pod Koniecpolem pomiędzy konfederatami sandomierskimi a wojskami Stanisława Leszczyńskiego.
- 1709** **8 VII** Piotr Wielki zadaje pod Połtawą decydującą klęskę Karolowi XII i Iwanowi Mazepie. • **11 IX** Wojna o sukcesję hiszpańską: połączone armie Wielkiej Brytanii, Holandii i Austrii pokonują Francję w krwawej bitwie pod Malplaquet. • **20 X** August II podpisuje w Toruniu traktat z Piotrem I.
- 1710** **4 II–16 IV** Obraduje Walna Rada Warszawska – abdykacja Augusta II uznana za nieważną. • **20 XI** Turcja wypowiedzi (IV) wojnę Rosji.
- 1711** **21 II** Franciszek II Rakoczy ucieka do Polski, koniec powstania węgierskiego. • **23 VII** Upokarzający dla Rosji traktat prucki z Turcją. • **11 X** Carlos III, niedoszły władca Hiszpanii, powraca do Wiednia jako cesarz Karol VI Habsburg.
- 1712** **3 X** Synod ewangeliczny w Toruniu.
- 1713** **11 IV** Pokój w Utrechcie kończy udział większości państw w wojnie o sukcesję hiszpańską. • **24 IV** Pokój w Adrianopolu między Rosją a Turcją.
- 1714** **7 III** Pokój w Rastatt między Austrią a Francją, koniec wojny o sukcesję hiszpańską. • **27 VII** Wielka wojna północna: bitwa morską pod Hango, pierwsze w historii zwycięstwo floty rosyjskiej.
- 1715** **3 IV** Traktat sojuszniczy między Francją a Szwecją w Wersalu. • **13 IV** Cesarz Karol IV odnawia traktat z Wenecją, Austria przylączyła się do Wenecji w wojnie z Turcją. • **27 VII** I powstanie jakobickie w Wielkiej Brytanii (do 4 II 1716). • **3 XI** Konfederaci i dwór

sasko-polski podpisują traktat warszawski. • **26 XI** Zawiązanie antysaskiej konfederacji tarnogrodzkiej.

- 1717** **1 II** W Warszawie jednodniowy sejm pacyfikacyjny (rodzaj sejmku walnego dla uspokojenia sytuacji w kraju), tzw. sejm niemy.
- 1718** Sejm usuwa ze swojego składu posłów niekatolickich.
• **21 VII** Pokój w Pożarewacu kończy wojnę Turcji z Austrią i Wenecją. • **2 VIII** Czwórprzymierze, antyhiszpański sojusz Wielkiej Brytanii, Francji, Austrii i Niderlandów, wojna trwa do **17 II 1720**.
- 1720** **X** W układzie poczdamskim Rosja i Prusy zobowiązują się do współdziałania przeciw zmianom w Polsce.
- 1721** **10 IX** Pokój w Nystad kończy wielką wojnę północną.
- 1723** **26 VII** Rosjanie zdobywają Baku.
- 1724** **16 VII** Tumult toruński (zamieszki między protestantami i katolikami).
- 1732** **31 VII–18 VIII** Przegląd wojsk polskich i saskich pod Warszawą. • **13 IX** Rosja, Austria i Prusy (13 XII) zawierają traktat Loewenwolda (tzw. przymierze trzech czarnych orłów).
- 1733** **22 V** Sejm konwokacyjny wyklucza kandydatury cudzoziemców do korony polskiej. • **11 VIII** Zbrojna interwencja Rosji w Polsce, wspierana przez dyplomację Austrii i Saksonii. • **12 IX** Na sejmie elekcyjnym w Warszawie na Woli Stanisław Leszczyński obwołany ponownie królem. • **5 X** A we wsi Kamion pod Warszawą królem zostaje ogłoszony August III (koronacja 17 I 1734).
• **10 X** Ludwik XV Burbon wypowiedział wojnę Austrii. Rozpoczyna się wojna o sukcesję polską.
- 1734** **19 I** Zwołany w Krakowie ostatni sejm koronacyjny nie odbywa się z powodu zbyt małej liczby zebranych.
- 1735** **5 IX** Preliminaria pokojowe w Wiedniu kończą wojnę o sukcesję w Polsce. Traktat pokojowy między Francją i Austrią podpisany **18 XI 1738**.
- 1736** **26 I** Abdykacja Stanisława Leszczyńskiego.
• **25 VI–9 VII** Sejm pacyfikacyjny, uznanie Augusta III za króla, amnestia dla zwolenników Stanisława Leszczyńskiego.
- 1740** **8 V** Traktat o wieczystej przyjaźni między Francją i Turcją. • **16 XII** Fryderyk II Wielki wkracza na Śląsk. I wojna śląska i wojna o sukcesję austriacką.
- 1742** **11 VI** Maria Teresa Habsburg i Fryderyk II Wielki podpisują pokój we Wrocławiu kończący I wojnę śląską.
- 1744** **VIII** Fryderyk II wkracza do Czech, II wojna śląska.
- 1745** **25 XII** Pokój w Dreźnie kończy II wojnę śląską, Śląsk ostatecznie przechodzi w ręce Prus.
- 1748** **18 X** Francusko-angielski pokój w Akwizgranie kończy wojnę o sukcesję austriacką.
- 1754** Papież zatwierdza reformę polskiego szkolnictwa przeprowadzoną przez pijara Stanisława Konarskiego.
• Wojna Brytyjczyków z Francuzami i sprzymierzonymi z nimi Indianami – jedna z przyczyn wojny siedmioletniej.
- 1755** **14 VII** Korsyka ogłasza niepodległość i uchwała konstytucję (18 XI).
- 1756** **16 I** Konwencja westminsterska, antyfrancuskie porozumienie angielsko-pruskie. • **1 V** I traktat wersalski; odwrócenie przymierzy, Francja i Austria przeciwko Prusom. • **18 V** Brytyjczycy wypowiadają wojnę Francji, początek wojny siedmioletniej, pierwszej o zasięgu światowym. • **29 VIII** Najazd Fryderyka II na Saksonię (Sasi kapitulują 1 X).
- 1757** **12 VIII** Bitwa pod Kunowicami, niewykorzystane zwycięstwo wojsk rosyjskich i austriackich nad armią Fryderyka II. • **5 XII** Bitwa pod Lutynią, jedno z decydujących zwycięstw Fryderyka II.
- 1760** **15 VIII** Pod Legnicą jedna z największych bitew wojny siedmioletniej wygrana przez Prusaków. • **18 IX** Upadek twierdzy Quebec, Kanada w rękach Anglików.
• **9 X** Wojska rosyjskie Tottlebena w Berlinie.

Znikające państwo

Granice Rzeczypospolitej w 1770 r.

□ zewnętrzne □ wewnętrzne (Korona, Litwa, lenna)

Nabytki zaborców

■ Austrii ■ Prus ■ Rosji

- **3 XI** Krwawa bitwa pod Torgau, Fryderyk II pokonuje Austriaków.
- 1761** **27 IV** Sejm nadzwyczajny w celu omówienia nielegalnego emitowania pieniądza polskiego przez Prusaków.
- 1762** **5 I** Cud domu brandenburskiego: po śmierci cesarzowej Elżbiety Piotr III wycofuje Rosję z wojny, ratując Fryderyka II przed niechybną klęską. • **2 V** Rosyjsko-pruski traktat pokojowy w Petersburgu. • **9 VII** Zamach stanu w Rosji, Piotr III odsunięty od tronu; cesarżową jego żona Katarzyna II.
- 1763** **10/15 II** Pokój paryski i pokój w Hubertusburgu kończą wojnę siedmioletnią.
- 1764** **11 IV** Podpisanie układu rosyjsko-pruskiego o przymierzu, celem m.in. zahamowanie reform w RP. • **7 V–23 VI** Sejm konwokacyjny. • **4 VI** Powołanie Komisji Skarbowej Koronnej. • **7 IX** Ostatnia wolna elekcja w RP, królem Stanisław August Poniatowski (koronacja 25 XI).
- 1767** **20 III** Przy wsparciu wojska rosyjskiego konfederacja słucka i konfederacja toruńska. • **23 VI** Konfederacja radomska. • **5 X** Sejm Repninowski rewiduje reformy ustrojowe.
- 1768** **24 II** Traktat warszawski, przywrócenie innowiercom praw obywatelskich i swobody kultu. • **26 II** Uchwalenie praw kardynalnych potwierdzających przywileje ustrojowe szlachty. • **29 II** Konfederacja barska. • **23 III** Rada senatu podejmuje uchwałę o wezwaniu wojsk rosyjskich. • **19 VI** Wojska rosyjskie zdobywają Bar. • **VI–VII** Na Ukrainie powstanie zwane koliszczyzną. • **29 VI** Rzeź humańska na Polakach i Żydach podczas koliszczyzny. • **6 X V** wojna rosyjsko-turecka.
- 1769** **8 III** Rosjanie zdobywają Okopy Świętej Trójcy.
- 1770** **5 III** W Bostonie wojsko brytyjskie używa broni palnej przeciwko demonstrującym przeciwnikom rządów brytyjskich (masakra bostońska). • **5–7 VII** Wojna rosyjsko-turecka: bitwa morska pod Czeszme. • **13 X** Konfederacja barska uchwała w Preszowie akt detronizacji Stanisława Augusta.
- 1771** **VII** Austria zawiera sojusz z Turcją. • **3 XI** Konfederaci barscy porywają Stanisława Augusta.
- 1772** **5 VIII** I rozbiór Polski: podpisanie w Petersburgu traktatów pomiędzy Rosją, Prusami i Austrią, ustalających granice zaboru.
- 1773** **19 IV** Sejm rozbiorowy (do 11 IV 1775). • **30 IX** Ratyfikacja traktatów rozbiorowych przez sejm. • **14 X** Powstanie Komisji Edukacji Narodowej. • **16 XII** Herbatka bostońska – bunt mieszkańców kolonii angielskich w Ameryce Północnej przeciw metropolii.
- 1774** **21 VII** Pokój w Küczük Kajnardży, koniec V wojny rosyjsko-tureckiej. • **5 IX** W Filadelfii pierwszy Kongres Kontynentalny.
- 1775** Utworzenie Rady Nieustającej. • **15 VI** Wojska rosyjskie rozpoczynają likwidację Siczy Zaporoskiej.
- 1776** **4 VII** Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych.
- 1777** **17 XII** Francja uznaje niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki.
- 1778** **6 II** W Paryżu francusko-amerykański traktat sojuszniczy. • **3 VII** Prusy wypowiedają wojnę Austrii, początek wojny o sukcesję bawarską.
- 1779** **13 V** Pokój cieszyński kończy wojnę o sukcesję bawarską.
- 1783** **8 III** Rosja anektuje Chanat Krymski. • **4 VIII** Traktat w Georgiewsku, protektorat rosyjski nad Gruzją. • **3 IX** W Paryżu pokój między USA a Wielką Brytanią.
- 1787** Zjazd w Kaniowie, przymierze polsko-rosyjskie. • **17 IX** Uchwalenie konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki.
- 1788** **6 X** Otwarcie Sejmu Czteroletniego.
- 1789** **19 I** Zniesienie Rady Nieustającej. • **4 II** George Washington pierwszym prezydentem USA (inauguracja 30 IV). • **5 V** Ludwik XVI otwiera Stany Generalne.
- **17 VI** Francja: stan trzeci ogłasza się przedstawicielem całego narodu i przyjmuje nazwę Zgromadzenia Narodowego. • **9 VII** Francja: trzy stany łączą się, przyjmując nazwę Zgromadzenia Ustawodawczego (Konstytuanty).
- **14 VII** Lud paryski zdobywa Bastylię. • **25 VIII** Uchwalenie Bill of Rights – pierwszych dziesięciu poprawek do konstytucji Stanów Zjednoczonych. • **26 VIII** We Francji Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela.
- 1790** **29 III** Przymierze polsko-pruskie. • **14 VIII** Rosyjsko-szwedzki pokój w Värälä.
- 1791** **18 IV** Sejm Czteroletni uchwała prawo o miastach. • **3 V** Sejm Czteroletni uchwała Ustawę Rządową, konstytucję. • **3 IX** Francuskie Zgromadzenie Ustawodawcze uchwała pierwszą w dziejach Francji konstytucję. • **22 X** Sejm Czteroletni: Zareczenie Wzajemne Obojga Narodów, przepisy wykonawcze do Konstytucji 3 maja, zniesienie unii polsko-litewskiej.
- 1792** **9 I** Rosyjsko-turecki traktat pokojowy w Jassach. • **20 IV** Wojna francusko-austriacka, przekształcona w wojnę z koalicją antyfrancuską. • **27 IV** W Petersburgu, pod kontrolą Rosji, zawiązanie konfederacji, ogłoszonej 14 V w Targowicy. • **18 V** Katarzyna II wydaje manifest przeciwko władzom RP, wkroczenie wojsk rosyjskich, wojna polsko-rosyjska. • **29 V** Zawieszenie obrad Sejmu Wielkiego. • **23 VII** Akces króla Stanisława Augusta Poniatowskiego do targowicy kończy wojnę polsko-rosyjską. • **20 IX** Armia francuska zwycięża wojska pruskie pod Valmy. • **21 IX** Powstanie republiki we Francji.
- 1793** **11 I** Ludwik XVI skazany na śmierć (stracony na gilotynie 21 I). • **23 I** Tajny traktat prusko-rosyjski w sprawie podziału części ziem polskich. • **3/12 III** Powstanie szuanów (zbuntowanych chłopów) w Bretanii i Wandei. • **6 IV** We Francji Konwent Narodowy powołuje Komitet Ocalenia Publicznego i Komitet Bezpieczeństwa Państwa. • **17 VI** W Grodnie ostatni sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów (obradował do 23 XI). • **22 VII** II rozbiór Polski: deputacja sejmu grodzieńskiego podpisuje traktat z Rosją. • **25 IX** II rozbiór Polski: traktat z Prusami. • **18 XII** Napoleon wyróżnia się podczas szturm na Tulon (19 XII awansowany na generała brygady).
- 1794** **12 III** Gen. Antoni Madaliński nie podporządkowuje się rozkazom o redukcji oddziałów i wyrusza z Ostrołęki na Kraków, początek powstania kościuszkowskiego. • **24 III** Tadeusz Kościuszko składa przysięgę na krakowskim rynku i zostaje naczelnikiem powstania narodowego. • **4 IV** Bitwa pod Racławicami. • **7 V** Uniwersał połaniecki. • **6 VI** klęska wojsk powstańczych pod Szczekocinami. • **27 VII** Francja: przewrót 9 thermidora – Maksymilian Robespierre aresztowany (stracony na gilotynie 28 VII). • **10 X** Klęska wojsk powstańczych pod Maciejowicami, Tadeusz Kościuszko w niewoli. • **4 XI** Wkroczenie wojsk Suworowa i Fersena do Warszawy – rzeź Pragi. • **16 XI** Pod Radoszycami kapituluje ostatni oddział powstańczy.
- 1795** **24 X** Rosja, Prusy i Austria podpisują akt trzeciego rozbioru Polski. • **26 X** Francja: utworzenie Dyktatoratu. • **25 XI** Abdykacja Stanisława Augusta Poniatowskiego i jego deportacja do Petersburga.
- 1796** **21 IV** Kampania włoska Napoleona.
- 1797** **9 I** Generał Jan Henryk Dąbrowski podpisuje umowę z Republiką Lombardii o powołaniu Legionów Polskich. • **26 I** Austria, Prusy i Rosja podpisują w Sankt Petersburgu ostateczną konwencję rozbiorową. • **16–19 VII** Józef Wybicki pisze tekst Mazurka Dąbrowskiego (pierwsze publiczne wykonanie **20 VII** w Reggio Emilia).

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie

Utworzona w 1993 r. placówka jest jednym z sześciu Niemieckich Instytutów Historycznych za granicą. Wraz z bratnimi instytutami w Rzymie (rok założenia 1888), Paryżu (1958), Londynie (1976), Waszyngtonie (1986) i Moskwie (2005), a także Instytutami Orientu w Bejrucie (1961) i Stambule (2009), Instytutem Studiów Japońskich w Tokio (1988) oraz Niemieckim Forum Historii Sztuki w Paryżu (1997) jest częścią Fundacji im. Maksa Webera, za której pośrednictwem jest finansowany ze środków Federalnego Ministerstwa Edukacji i Badań Naukowych.

SIEDZIBA

Swoją działalność Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie zapoczątkował na XVII piętrze Pałacu Kultury i Nauki. Od 2002 r. siedzibą Instytutu jest objęty ochroną zabytków miejski pałac w Alejach Ujazdowskich 39 w Warszawie, wybudowany w latach 1877-1878 według projektu architekta Józefa Husa dla rodziny senatora Jana Karnickiego, i dlatego nazwany Pałacem Karnickich.

ZADANIA

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie prowadzi innowacyjne badania podstawowe, poświęcone polskiej historii w wymiarze europejskim, a także dziejom powiązań polsko-niemieckich w pełnym spektrum chronologicznym i tematycznym. Instytut wspiera ponadto dyskurs akademicki na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej. W tym celu promuje komunikację, kooperację i transfer badań naukowych między historykami niemieckimi a polskimi, a także środowiskami historyków z sąsiednich krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Szeroki wachlarz imprez naukowych, publikacji i stypendiów to sprawdzone instrumentarium wymiany naukowej, które służy też promowaniu młodego pokolenia naukowców.

FILIE

Od grudnia 2017 r. Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie ma filię w stolicy Litwy – Wilnie. Placówka ta wspiera badania naukowe na temat dziejów Litwy w kontekście

środkowo- i wschodnioeuropejskim, jak również powiązań historycznych Litwy z Niemcami, Polską i innymi krajami regionu. Ponadto filia jest miejscem transferu naukowego między historykami litewskimi a niemieckimi, a także naukowcami z innych krajów. Kolejna filia warszawskiego NIH została otwarta wiosną 2018 r. w Pradze. Jest ona owocem ścisłej współpracy z tamtejszym oddziałem monachijskiego Collegium Carolinum i Akademią Nauk Republiki Czeskiej. Podobnie jak w przypadku filii w Wilnie zadaniem praskiej placówki jest wspieranie badań nad międzynarodowymi aspektami dziejów Czech i ich poszczególnych regionów. Realizując te cele, obie filie organizują imprezy naukowe, utrzymują kontakty z niemieckimi i czeskimi instytucjami badawczymi oraz przygotowują do druku publikacje z zakresu różnych dyscyplin historycznych.

Cechą szczególną praskiego oddziału jest program rezydencyjny, który rozpoczął się w 2020 r. Goście są zwykle zapraszani na sześć miesięcy. W tym czasie mają możliwość realizacji w Pradze własnego projektu badawczego. Instytut udostępnia stypendystom mieszkanie na praskiej starówce.

PRACE BADAWCZE

Innowacyjne badania podstawowe stanowią główne pole działalności Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Prace badawcze uwzględniają całą chronologiczną głębię i szerokie spektrum tematyczne historii Polski, Niemiec i Europy. Projekty naukowców pracujących w NIH wykorzystują atuty i zasoby wynikające z lokalizacji Instytutu w Warszawie i jego filii w Wilnie i Pradze.

W centrum zainteresowania zespołów badawczych znajduje się pięć obszarów tematycznych:

1. Regionalność i powstawanie regionów
2. Religia, polityka i gospodarka w Polsce średniowiecznej i wczesnonowoczesnej
3. Nowe konfiguracje imperialne. Dynamika państwa i społeczeństwa w „długim” XIX wieku
4. Globalne wyzwania i przemiany społeczne
5. Funkcjonalność historii w późnej nowoczesności

Działalność zespołów badawczych obejmuje projekty pracowników naukowych Instytutu, jak i projekty stypendystów, praktykantów oraz naukowców wizytujących. Przewadzone badania wyznaczają dzięki temu wspólne pola tematyczne. Naukowcy NIH pracują i dyskutują przy tym nad zagadnieniami, które należy rozpatrywać w kontekście transnarodowym. Realizują ponadto wspólne projekty z innymi instytutami Fundacji im. Maksa Webera oraz dalszymi partnerami: dotyczą one studentów z krajów północnej Afryki i Bliskiego Wschodu w krajach socjalistycznych od lat 60. do końca lat 80. XX wieku (wspólnie z instytutami w Bejrucie i Moskwie), eurosceptycyzmu (z instytutami w Rzymie i Londynie) oraz roli papieżstwa i Kościoła w kontekście globalnego rozwoju w powojennym okresie pontyfikatu Piusa XII (wspólnie z instytutem w Rzymie).

Zachęcamy do odwiedzenia strony internetowej naszego Instytutu: www.dhi.waw.pl

KONFERENCJE I WYKŁADY

Instytut organizuje liczne konferencje, dyskusje panelowe, kolokwia, warsztaty naukowe, prezentacje książek, wystawy, przeglądy filmowe. Podczas wykładów badacze z przeważnie niemieckich ośrodków akademickich prezentują ważne dokonania, koncepcje i projekty z zakresu nauk historycznych i pokrewnych. Po każdym wykładzie odbywa się dyskusja. Umożliwia to bezpośrednią komunikację z polskimi naukowcami oraz nienaukową publicznością. Wykłady i dyskusje odbywają się w sali konferencyjnej Niemieckiego Instytutu Historycznego i są tłumaczone symultanicznie. Wstęp na wszystkie wykłady jest wolny.

PUBLIKACJE

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie publikuje w czterech seriach wydawniczych zarówno własne, jak i obce wyniki badań oraz edycje źródłowe dotyczące historii Polski i dziejów polsko-niemieckich. Ponadto wydaje metodologicznie ważne i merytorycznie ugruntowane opracowania w tłumaczeniu na język polski lub niemiecki.

STYPENDIA

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie wspiera międzynarodowe debaty historyczne poprzez rozwijanie komunikacji, współpracy oraz wymiany naukowej. Priorytetowe znaczenie stanowią kontakty naukowców polskich i niemieckich. Do współpracy zapraszani są również badacze z sąsiednich krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz przedstawiciele zachodnich środowisk naukowych. Dzięki temu Niemiecki Instytut Historyczny stanowi forum międzynarodowego dialogu historycznego.

NIH w Warszawie przyznaje stypendia na projekty badawcze z zakresu historii Polski, dziejów polsko-niemieckich oraz historii powiązań między Polską a Europą Środkowo-Wschodnią, do realizacji których niezbędny jest pobyt w Polsce, Czechach lub na Litwie. Stypendia przyznawane są – w zależności od projektu badawczego – na jeden lub kilka miesięcy. W 2021 r. został uruchomiony specjalny program stypendialny dla badaczy z Białorusi, pozbawionych możliwości pracy w swoim zawodzie i kraju. W kwietniu 2022 roku NIH w Warszawie wraz z Fundacją im. Maksa Webera przyznał stypendia ukraińskim naukowcom, którzy z powodu wojny znaleźli się na emigracji. Program stypendialny „Perspektywa badawcza: Ukraina” jest zaplanowany na dwa lata.

BIBLIOTEKA

Biblioteka Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie posiada ok. 90 000 tomów i ponad 300 abonowanych na bieżąco czasopism. Jej zbiory uzupełniają zasoby dużych warszawskich naukowych bibliotek historycznych. Biblioteka NIH udostępnia na miejscu prace z zakresu historii Niemiec i Polski oraz dzieje stosunków polsko-niemieckich. Szczególny nacisk kładzie na fachową literaturę zachodnią oraz na publikacje związane z realizowanymi w Instytucie projektami badawczymi. Z zasobem można zapoznać się za pośrednictwem katalogu na stronie internetowej Instytutu oraz dostępnych w czytelni baz: biblioteki czasopism elektronicznych (EZB) oraz systemu informacyjnego DBIS.